

Корохина, А. В. 2014. Северо-восточный вектор связей населения Днепро-Донской Лесостепи в заключительный период позднего бронзового века. В: Кузьминых, С. В., Чижевский, А. А. (ред.). *Ананьинский мир: истоки, развитие, связи, исторические судьбы*. Казань, с. 133—147.

Кущтан, Д. П. 2013. Південь лісостепоного Подніпров'я за доби пізньої бронзи. *Археологічний альманах*, 29. Донецьк.

НЕВІДОМИЙ КОМПЛЕКС З РОЗКОПОК С. А. МАЗАРАКІ ПОБЛИЗУ с. БУДКИ РОМЕНСЬКОГО ПОВІТУ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

Є. О. Величко, Ю. Б. Полідович

В. А. Іллінська, складаючи звід скіфських пам'яток Посулля, зазначила, що кількість розкопаних в цьому регіоні курганів не менше 400, проте, «нам не вдається встановити точне число курганів, розкопаних С. А. Мазаракі, В. В. Хвойкою, В. Б. Антоновичем, І. А. Лінніченко, братами Горвиць та деякими іншими дослідниками, депаспортизовані матеріали з розкопок яких зберігаються в КІМ, Полтавському, Чернігівському та Роменському краєзнавчих музеях» (Ильинская 1968, с. 23).

В інвентарній книзі археологічного відділу Київського художньо-промислового і наукового музею під інвентарними № 11480 і 11481 зазначено такі знахідки:

- *«7 золотых, круглой формы, пластинок с животным орнаментом. Найдены в кургане у с. Будки Роменского у. Полтавской губ. Раскопки С. А. Мазараки»;*

- *«Золотое кольцо с камнем и спиральным орнаментом. Найдено там же».*

Згідно із записами, вони надійшли від В. Н. і Б. І. Ханенків разом з іншими археологічними предметами, переданими до означеного музею у 1904 р., проте, про них немає ніяких згадок у *«Древностях Поднепровья»*, каталозі археологічного зібрання родини Ханенків. Надалі В. Г. Петренко опублікував перстень як депаспортизований (1977, с. 63, табл. 52: 32), а пластинки так і залишилися невідомими для дослідників.

На даний час ці коштовні предмети, що ідентифікуються за збереженими старими інвентарними номерами, зберігаються у колекції Музею історичних коштовностей України.

Перстень (інвентарний № ДМ-6471) складається з незамкнутого округлого в перетині кільця, кінці якого спаяні з високим щитком у вигляді зрізаного конуса (рис. 1: 8). На вершині

Коштовні предмети з кургану, розкопаного С. А. Мазаракі поблизу с. Будки. Колекція МІКУ

об'ємного щитка — каст для вставки, що загубилася. Бічну поверхню щитка прикрашено виконаним у техніці скані та зерні візерунком: між двох плетінок — орнаментальна смуга, заповнена спіральними завитками та кульками зерні. В середині каста — залишки органічної маси (клею?). Розміри: найбільша загальна ширина — 33 мм, шинка — 27×21 мм, щиток: висота — 12 мм, діаметр 14,0 (нижній) і 10,5 (верхній) мм.

Близькими аналогіями є два персні, що мають подібні високі об'ємні щитки, зверху закриті пластинкою, що прикрашена сканою розеткою. Декор між двома плетінками на бічній поверхні щитків перснів є різним у всіх трьох випадках. Перший перстень (МІКУ, інв. № АЗС-657) походить зі знахідок поблизу с. Таганча Канівського повіту Київської губ. (зараз — Черкаська обл.). Н. А. Онайко (1970, с. 64, 244) визначила його як середземноморський і датувала V ст. до н. е. Другий перстень (МІКУ, інв.

№ АЗС-3656) було знайдено у пох. 1 кург. 8 поблизу с. Велика Знам'янка (розкопки В. В. Отрощенко й Ю. Я. Рассамакіна, 1982 р.), з комплексу якого походить аттичний чернолаковий кілік, датований С. В. Полнім (2014, с. 195) останньою чвертю VI — першою чвертю V ст. до н. е.

Пластинки (інвентарний № ДМ-6251) округлої форми із штампованим зображенням хижака, що згорнувся (рис. 1: 1—7). Зображення правостороннє, композиція побудована за принципом кола. Лапи розташовані зустрічно паралельно одне одному, хвіст витягнутий. На голові виділяється велике кругле око. Ніс показаний у вигляді незамкнутого кільця, лінія якого переходить у напівовальну пащу. Довге листоподібне вухо притиснуте. Плече округле, розчленоване, з виділеним м'язом краплеподібної форми. Тулуб показано рифленням, яке, можливо, імітує ребра. Круп масивний, округлий. Лапи тонкі, кисті показані у вигляді двох довгих кігтів, загнутих гачком. Хвіст тонкий, на кінці загнутий кільцем. Позаду спини зображено тонкий рифлений валик з шести частинок. Розміри — 20—22 × 18—22 мм. По краю пластинок зсередини пробито від 4 до 8 отворів для пришивання.

Це зображення досить оригінальне і не має прямих аналогій. Найбільш близьким до нього є зображення хижака, що згорнувся, на бронзових вуздечних бляхах з кург. 4 групи Семибратні кургани у Прикубанні (Коровина 1957, с. 182, рис. 7: 5). Воно має аналогічну композиційну структуру, рифлення покриває тулуб, лапи показані з двома аналогічно загнутими кігтями. Але в основі семибратненського зображення — образ лева, маркером якого є стилізована грива і характерна морда із зубастою пащею. Семибратній кург. 4 датується серединою — третьою чвертю V ст. до н. е. (Коровина 1957, с. 186; Горончаровский 2011, с. 122).

Ще один аналог — зображення на золотому «навершті меча» зі знахідок у комплексі Зівіє у Північно-Західному Ірані (Сорокін 1972, с. 75—78). У даному випадку використано ту саму композиційну структуру, відтворено «ребристий» тулуб і кільцеподібно загнутий кінчик хвоста. Проте потужні лев'ячі лапи, на відміну від усього іншого зображення, відтворені досить реалістично. Із зображенням з Будків зівійське зближує також зображення ніздрі та пащі єдиною лінією. Якщо вироби у «звіриному стилі» з комплексу Зівіє в цілому датуються у межах другої половини VII ст. до н. е., то дане зображення хижака, що згорнувся, сильно вирізняється з архаїчної групи і відноситься до пізнішого часу, синхронізуючись із семибратненським зображенням (Погрєбова, Раевский 1992, с. 87, 90, 91, 105, рис. 6; 14; Канторович 2014, с. 89, 90). На думку В. А. Іллінської (1971, с. 74), фігура хижака, що згорнувся, в даному випадку перероблена «в дусі східної стилізації».

На підставі наведених аналогій комплекс кургану поблизу с. Будки можна датувати у межах кінця VI — першої половини V ст. до н. е.

ЛІТЕРАТУРА

- Горончаровский, В. А. 2011. Синдика в период возведения Семибратних курганов. *Мнемон*, 10, с. 115—140.
- Ильинская, В. А. 1968. *Скифы Днепровского лесостепного Левобережья*. Киев: Наукова думка.
- Ильинская, В. А. 1971. Образ кошачьего хищника в раннескифском искусстве. *Советская археология*, 2, с. 64—84.
- Канторович, А. Р. 2014. Эволюция и хронология сюжета свернувшегося в кольцо хищника в восточноевропейском скифском зверином стиле. *Проблемы истории, филологии, культуры*, 4, с. 66—99.
- Коровина, Д. К. 1957. К вопросу об изучении Семибратних курганов. *Советская археология*, 2, с. 174—187.
- Онайко, Н. А. 1970. *Античный импорт в Приднепровье и Побужье в IV—II вв. до н. э.* Москва: Наука.
- Петренко, В. Г. 1978. *Украшения Скифии VII—III вв. до н. э.* Москва: Наука.
- Погребова, М. Н., Раевский, Д. С. 1992. *Ранние скифы и древний Восток. К истории становления скифской культуры*. Москва: Наука.
- Сорокин, С. С. 1972. *Свернувшийся зверь из Зивие. Сообщения Государственного Эрмитажа*, XXXIV, с. 75—78.

«КРИЗА III ст. до н. е.» ТА «СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ» (про еколого-економічні причини кризового періоду)

Н. О. Гаврилюк

Приводом для написання цієї роботи стала стаття С. В. Поліна з претензійною назвою «Сарматське завоювання Північного Причорномор'я (сучасний стан проблеми)». Частина цього багатослівного нарративу присвячена деяким положенням з моїх двох монографій (Гаврилюк 2013; 2014 року). Створюється враження, що «критик» робіт не читав і ставить питання, якими він зацікавився лише зараз, не підозрюючи, що вони вже мають відповіді. Багато матеріалів зі згаданих моїх монографій давно — явно (з посиланнями) або неявно (без посилань) використовуються дослідниками. Не минуло й двадцяти років, як участь в цьому процесі вирішив взяти С. В. Полін і, чомусь, в ювілейному виданні на честь глибоко шанованого мною Миколи Петровича Тельно-